

**ЧЕТВЪРТА ГОДИШНА ИЗЛОЖБА
НА РЕГИОНАЛЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ – СОФИЯ
„АРХЕОЛОГИЯ НА СОФИЯ И СОФИЙСКО“
(3 МАЙ – 3 СЕПТЕМВРИ 2018 Г.)**

Полина Стоянова

Идеята за реализирането на ежегоден цикъл изложби със заглавие „Археология на София и Софийско“ е провокирана от големия брой проведени археологически проучвания в съответния географски ареал от 2014 г. насетне. Една част от тях са вследствие на мащабни инфраструктурни проекти, втора – предмет на частни инвестиции, а трета – представляват редовни, целево провеждани разкопки. Без значение от начина на финансиране, резултатите от проучванията са важни, тъй като допълват археологическите и историческите данни за региона на София-град и София-област, а от там служат като основа за развитието на археологическото знание въобще – както локално, така и надрегионално. Организирането на специализирана тематична изложба от една страна създава среда, в която новите данни и находки от проведените през предходната година разкопки да бъдат поставени, а от друга – запознава широката публика с актуалните открития за съответния работен сезон, като целта е тези открития да бъдат показани, без да се предлагат сложни хипотези и субективни интерпретации.

Изложбата „Археология на София и Софийско“, сезон 2017 г., е открита на 3 май 2018 г. и е достъпна за посещение до 3 септември (същата година). В нея са представени общо 9 обекта, датиращи от ранния неолит до късното средновековие. По-голямата част от тях са финансирани целево: раннонеолитно селище Слатина-София, късноантична обществена сграда на пл. „Св. Неделя“ в центъра на гр. София, крепост „Кокалянски Урвич“ и Кремиковски манастир „Св. Георги Победоносец“ – по програма „Култура“ на Столична община; Градището (манастир „Св. Никола“) – от община Своге; късноантичен стопански комплекс и средновековно селище при с. Мирояне – чрез Министерство на културата; а останалите 3 се изследват спасително в рамките на различни инвестиционни проекти. Резултатите от проучванията се презентират по два начина – чрез постери с текстови и илюстративен материал – графичен и/или снимков, и посредством експозиционни витрини, в които са подредени част от разкритите по време на разкопките движими културни ценности. Поради по-слабото присъствие на презентативни находки през изминалия археологически сезон, обусловено от етапите и целите на изследване, в рамките на изложбата два от обектите се показват само чрез постери – „Кокалянски Урвич“ и Кремиковски манастир. По този начин е представен и последният археологически сезон на Слатина-София, като причината е, че в същия период Регионален исторически музей – София е домакин на самостоятелна изложба, посветена на 33 години от началото на проучванията на раннонеолитното селище („В зората на европейската цивилизация. Слатина-София на 8000 години“, 17 май – 3 септември 2018 г.).

В експозиционните витрини на изложбата са подредени избрани находки

от археологическите проучвания, като селекцията се основава на презентативната стойност на отделните предмети. Поради високата си художествена и научна стойност, акцент в изложбата представляват намерените по време на разкопките на пл. „Св. Неделя“ няколко бронзови пластики от II-III век – на бог Дионис (Обр. 5), на божествения Купидон, както и две крачета с фигури на Ерос, завършващи с лапи на лъв (Обр. 4). Другите експонати, които заслужават да бъдат споменати, са златни нишки (Обр. 3) (вероятно от покривало за глава), открити в 5 ямни гроба и една сводова гробница от V-VI век при бившото кино „Сердика“ (при строителството на хотел „Хаят Риджънси София“), няколко седефени апликации от икони от XVIII-XIX век от разкопките при Кремиковския манастир (Обр. 7, 1) и некропола на пл. „Позитано“, както и дървени прибори и фигури за шах (обр. 6) от жилищна постройка от XV-XVI век, проучена отново на пл. „Св. Неделя“.

Основният принцип на изграждане на изложбата „Археология на София и Софийско“ е показване на отделните обекти в хронологичен ред, съобразно основния период на обитаването им. Следва краткото им представяне в същата последователност.

Раннонеолитно селище Слатина-София (Николов и др. 2018, 24-26)

Проучва се за пета поредна година по проект, финансиран по програма „Култура“ на Столична община. Разкопките обхващат площ от над 400 м², като през 2017 г. основно се изследват две значителни по размер изгорели къщи (с над 140 м² площ) – всяка с по няколко помещения, в които е установено наличието на различен брой зърнохранилища и по една куполна пещ. По време на проучванията окончателно е потвърдено и съществуването на два успоредни един на друг рова, ограждали селището (Николов и др. 2018: 26).

В изложбата „Археология на София и Софийско“ резултатите от разкопките на раннонеолитното селище са представени на постер.

Късноантичен стопански комплекс и средновековно селище, с. Мирвяне, Столична община (Чолаков, Райчева 2018, 380-384)

Разкопките стартират като спасителни през 2014 г., а през 2016 и 2017 г. са продължени чрез целево финансиране на Министерство на културата. Проучва се късноантичен стопански комплекс от IV-V век, ограден с масивна стена. През 2017 г. са изследвани няколко верижни помещения и са разкрити множество предмети, с помощта на които е допълнена хронологията на обекта (Чолаков, Райчева 2018, 383). Първите сгради в комплекса са построени след 378 г., а след 408 г. – се изграждат нови. След средата на V век всички постройки претърпяват поражения и комплексът престава да функционира. Шест века по-късно – през XI-XII век – на същото място са построени средновековни жилищни структури.

В изложбата „Археология на София и Софийско“ резултатите от разкопките на обекта са представени на постер и в експозиционна витрина с находки от периода IV-V век: керамични съдове, лампи (Обр. 1) и тежести; желязна фибула, бронзова тока и желязни инструменти.

Хотел „Хаят Риджънси София“/ източен некропол на Сердика (Мешеков, Стоянова 2018, 423-426)

Във връзка с инвестиционни намерения на мястото на старото кино „Сердика“ (бул. „Янко Сакъзов“ № 2 и 4, гр. София) са проведени спасителни археологически проучвания в източната периферия на източния некропол на Сердика, на обща площ от ок. 600 м². Разкрити са общо 8 сводови гробници от V-VI век, като една от тях е с изградено преддверие със стъпала. От същия период между гробниците са проучени 11 гроба, покрити с тегули, както и 108 ямни гроба – по-голямата част без инвентар. В 5 от ямните гробове и една от сводовите гробници има регистрирано наличие на златни нишки от областта на черепа (Мешеков, Стоянова 2018, 426). Датировката на гробовете е потвърдена чрез радиовъглеродно датиране на скелетните останки, извършено в центъра по археометрия в Манхайм, Германия.

Визложбата „Археология на София и Софийско“ резултатите от разкопките в източния некропол на Сердика са представени на постери и в експозиционна витрина с част от гробните находки: желязна и бронзова катарама (Обр. 2, 1), бронзова обеца (Обр. 2, 2), желязна фибула, наниз стъклени мъниста, както и златни нишки (Обр. 3) от 3 гроба. Отделно е показана и една цяла антична тухла с врязан знак – осемлъчева звезда.

Площад „Св. Неделя“, гр. София (Кацарова и др. 2018, 253–256)

За трета поредна година на площ от 700 м² са реализирани археологически разкопки, северно от църквата „Св. Неделя“, изцяло финансирани по програма „Култура“ на Столична община. Продължава проучването на голямата обществена сграда и прилежащата ѝ от север улица с посока изток–запад (*decumanus*), регистрирани през предходните два сезона. Установено е, че сградата има два периода на използване – от втората половина на II-III век и от края на III-IV век (Кацарова и др. 2018, 254). Под нивото на постройката на места в проучваната площ са разкрити и останки от по-ранна архитектура – от края на I – първата половина на II век (Кацарова и др. 2018, 255).

Дълбоко вкопана в античните пластове през 2017 г. е проучена и една жилищна постройка от XV-XVI в., която се отличава с добре запазени останки от дървена подова и покривна конструкция (Кацарова и др. 2018: 254).

В изложбата „Археология на София и Софийско“ резултатите от разкопките на античните останки от пл. „Св. Неделя“ са представени на постери и в експозиционни витрини с част от намерените находки, датиращи от III-IV век – керамични съдове и лампи, костени игли, глинени пулчета за игра, и от II-III век – фибула, апликация, глинени калъпи за отливане на декоративни метални предмети, поти и бронзова шлака. Най-интересните находки от по-ранния период на обитаване на обществената сграда безспорно са няколкото бронзови статуетки – на бог Дионис (Обр. 5), на Купидон, както и двете крачета с фигури на Ерос, завършващи с лапи на лъв (Обр. 4).

От постройката от XV-XVI век са показани керамични съдове, костени апликации, бронзови елементи на костюма – катарاما, пафта, пръстен; сребърно копче; както и дървени съдове и прибори за хранене и дървени фигури за шах (обр. 6).

Градището – манастир „Св. Никола“, с. Батулия, община Своге (Маламед 2018, 500-502)

Проучванията на обекта са финансирани от община Своге. Установено е, че в двора на манастира е изградена крепост, съществувала в периода V-VI век. Техниката на строителство, както на крепостната стена, така и във вътрешността, представлява суха зидария (каменен градеж без спойка), което подсказва, че строителите са местното население (Маламед 2018, 501-502). Тази теза се подкрепя и от факта, че са намерени голямо количество фрагменти от керамични съдове, местно производство. По наличието на едри въглени около градежите може да се предположи, че през VI век е избухнал пожар, вероятно сложил край на съществуването на крепостта (Маламед 2018, 501).

В изложбата „Археология на София и Софийско“ резултатите от разкопките на късноантичната крепост са представени на постер.

Мюсюлмански некропол и късноантични структури, ул. „Цветан Минков“ № 12, гр. София (Борисова-Кацарова и др. 2018, 256-258)

Проучени са 12 гроба общо 16 индивида от периода преди Освобождението – XV-XIX век, като при всички тях гробен инвентар отсъства. Гробните структури са вкопани в пласт от късната античност, в който се намират предимно монети и керамични материали от IV-V в. (Борисова-Кацарова и др. 2018, 257).

В изложбата „Археология на София и Софийско“ резултатите от разкопките на обекта са представени на постер и в експозиционна витрина с находки от периода IV-V век – керамично гърне, монети, оловна пломба, както е с единични находки от по-късните периоди – желязна катарاما от XV-XVII век, бронзова апликация от XIX-XX век и др.

Кремиковски манастир „Св. вмкч. Георги Победоносец“, Столична община (Тодоров и др. 2018, 559-561).

Правят се изследвания на две от манастирските сгради – едната е просъществувала до 50-те – 60-те години на XX век, а другата е построена след 60-те години на XX век. Установено е, че при строителството им е нарушен по-ранен некропол от XV-XVI век, от който през 2017 г. са проучени два гроба в анатомичен порядък и множество препогребани или преотложени кости (Тодоров и др. 2018: 560). Некрополът е синхронен с възобновяването на църквата „Св. Георги Победоносец“, която през Възраждането става част от манастирския комплекс (Тодоров и др. 2018, 561).

В изложбата „Археология на София и Софийско“ резултатите от разкопките на обекта са представени на постер и в експозиционна витрина с находки от периода XIX-XX век – железен катинар, желязна ключалка, бронзов кръст, катарамии, керамични лули, пръстени, седефени апликации (Обр. 7, 1) и др. Намерените предмети от XV-XVI век към момента са по-малко, като във временната изложба интересен експонат от периода представлява сребърна монета на султан Сюлейман I (1520-1566 г.).

Некропол от XVIII-XIX век, пл. „Позитано“ № 1, гр. София (Иванов, Чолакова 2018, 554-556)

Проучените пластове датират от средновековието до съвременността, като от най-голямо значение е изследваната част от некропол. Разкрити са 7 гроба, организирани в 3 редици (Иванов, Чолакова 2018, 554-555). Повечето гробни структури представляват ями, в които индивидите са положени в дървени ковчези. Само един от проучените гробове е оформен различно – чрез стъпаловидно поставени каменни блокчета, и вероятно принадлежи на по-богат представител на тогавашното общество (Иванов, Чолакова 2018, 555).

В изложбата „Археология на София и Софийско“ резултатите от разкопките на некропола са представени на постер и в експозиционна витрина с предмети от периода XVIII-XIX век – бронзов накрайник за колан, бронзова пафта (Обр. 7, 2), бронзова екзагия и керамично гърне. Интересни находки от обекта са седефена апликация с изображение на светец от XIX век, както и кокарда на Македоно-одринското опълчение от 1912 г.

Крепост „Кокалянски Урвич“, с. Кокаляне, Столична община (Петрунов, Кирякова 2018, 497-500)

Проучва се късносредновековен манастирски комплекс и прилежащия му некропол. Регистрирани са няколко гроба, като два от тях са с гробна камера от плочести камъни (Петрунов, Кирякова 2018, 499). Някои от гробовете са с препогребани кости. Под пласт деструкции от манастирския храм „Св. Илия“ се проучва слой от късната античност с множество монети от IV-VI в. (Петрунов, Кирякова 2018, 499).

В изложбата „Археология на София и Софийско“ резултатите от разкопките на обекта са представени на постер.

Интересът на обществеността към резултатите от новите археологическите проучвания е непрекъснат. С организирането на цикъл ежегодни изложби, посветени на темата, Регионален исторически музей – София показва, че съзнава ролята и отговорността си към жителите на София и околността и прави възможното по максимално достъпен начин съвременно да представи пред своята публика актуалната информация от проведените през последния сезон разкопки. Само в Нощта на музеите (19 май) близо 10 000 посетители разгледаха „Археология на София и Софийско“, сезон 2017 г., като по-голямата част от тях

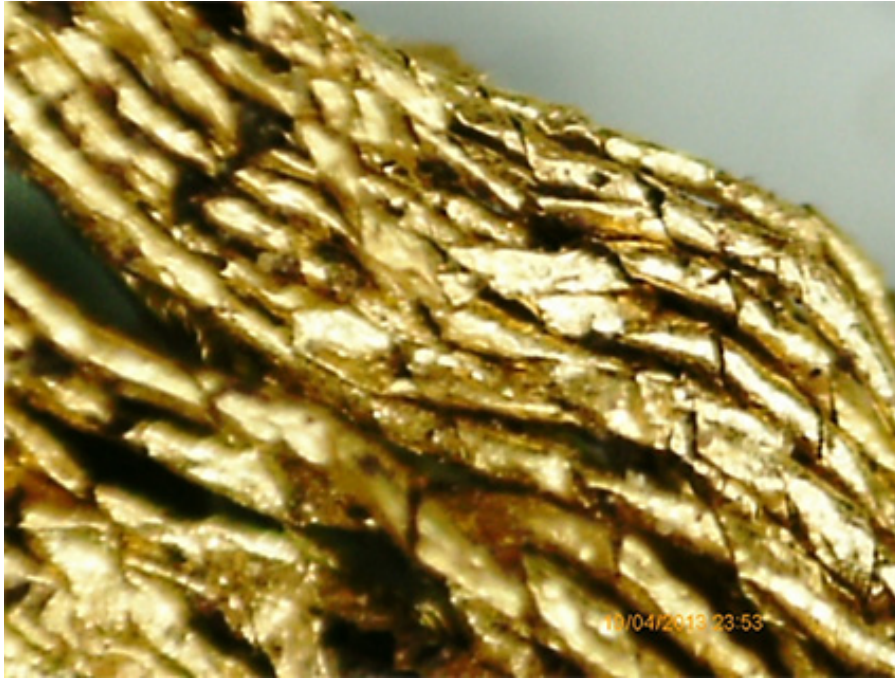
останаха впечатлени от новите данни за отминалия живот в града и региона, както и от намерените от съответните периоди находки.

Обр. 1. *Керамична лампа, IV-V век.
Късноантичен стопански комплекс и средновековно селище,
с. Мирвяне, Столична община.
Дипляна към изложба „Археология на София
и Софийско 2017“ (03.V-03.IX.2018 г.), РИМ-София*

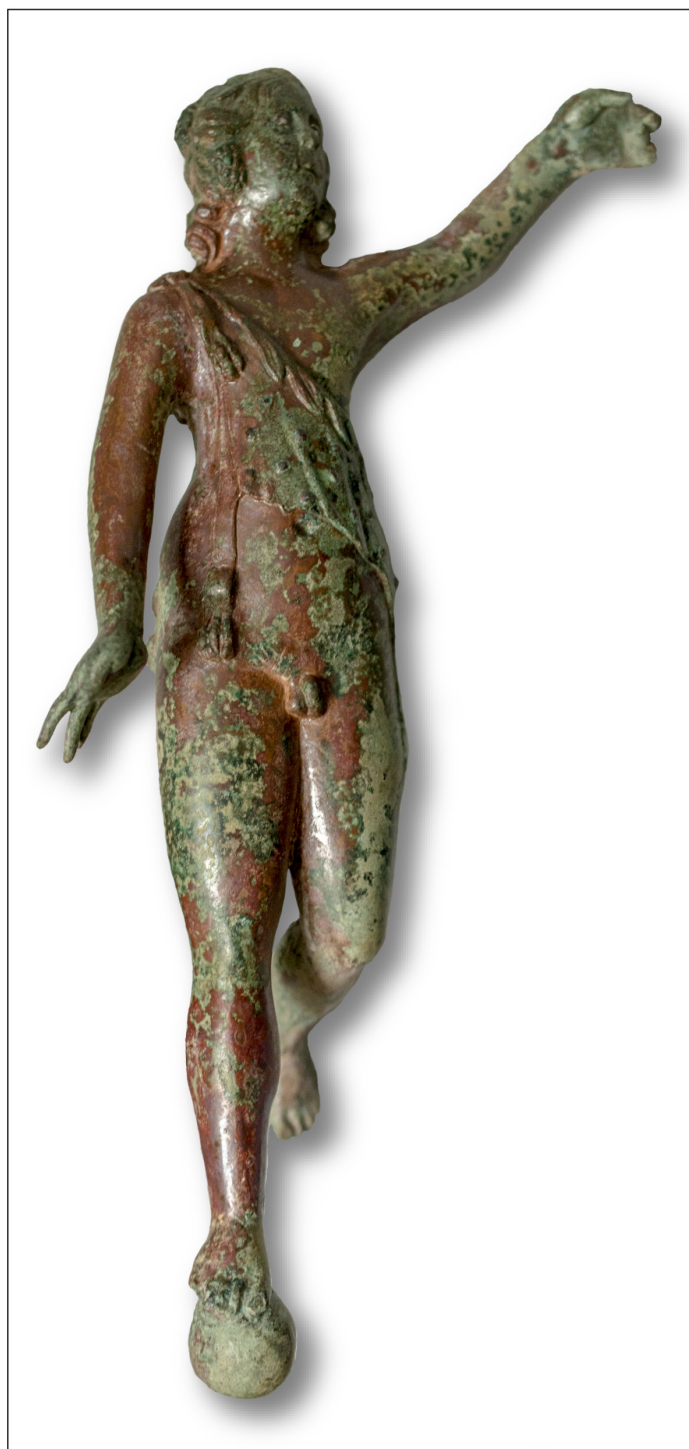
Обр. 2: *2. 1. Бронзова катарамa, V-VI век; 2. 2. Бронзова
обеца, VI-VII век. Хотел „Хаят Риджънси София“ – Източен
некропол на Сердика.
Дипляна към изложба „Археология на София
и Софийско 2017“ (03.V-03.IX.2018 г.), РИМ-София*

*Обр. 3. Златни нишки от гроб № 50, V-VI век.
Снимка през бинокулярен микроскоп. Хотел „Хаят Риджънси София“ –
Източен некропол на Сердика.
Постер към изложба „Археология на София и Софийско 2017“
(03.V-3.IX.2018 г.), РИМ-София*

*Обр. 4. Бронзови крачета с фигури на бог Ерос,
завършващи с лапи на лъв, II-III век.
Късноантична обществена сграда
при пл. „Св. Неделя“, гр. София.
Дипляна към изложба „Археология на София
и Софийско 2017“ (03.V-03.IX.2018 г.), РИМ-София*

*Обр. 5. Бронзова фигура на бог Дионис, II-III век.
Късноантична обществена сграда
при пл. „Св. Неделя“, гр. София.
Дипляна към изложба „Археология на София
и Софийско 2017“ (03.V-03.IX.2018 г.), РИМ-София*

Обр. 6. Дървени фигури за шах, XV-XVI век.
 Жилищна постройка при пл. „Св. Неделя“, гр. София.
 Дипляна към изложба „Археология на София и Софийско 2017“
 (03.V-03.IX.2018 г.), РИМ-София

Обр. 7: 7.1. Седефена апликация за икона, XVIII-XIX век. Кремиковски манастир
 „Св. вмчк. Георги Победоносец“; 7. 2. Бронзова закопчалка за колан (пафта),
 XVIII-XIX век. Некропол при пл. „Позитано“, гр. София.
 Дипляна към изложба „Археология на София и Софийско 2017“
 (03.V-03.IX.2018 г.), РИМ-София

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- Борисова-Кацарова и др. 2018:** И. Борисова-Кацарова, Н. Тодорова, В. Петрова. Археологическо проучване на мюсюлмански некропол и късноантични структури, ул. „Цв. Минков“ № 12, гр. София. – В: *Археологически открития и разкопки през 2017 г.* София, 2018, 256-258.
- Иванов, Чолакова 2018:** М. Иванов, А. Чолакова. Спасителни разкопки на некропол от XVIII-XIX век в София. – В: *Археологически открития и разкопки през 2017 г.* София, 2018, 554-556.
- Кацарова и др. 2018:** В. Кацарова, С. Горянова, А. Станев. Археологически проучвания в северната половина на площад „Св. Неделя“, гр. София. – В: *Археологически открития и разкопки през 2017 г.* София, 2018, 253-256.
- Маламед 2018:** К. Маламед. Резултати от редовното археологическо проучване на Градището – манастир „Св. Никола“ – с. Батулия, община Своге. – В: *Археологически открития и разкопки през 2017 г.* София, 2018, 500-502.
- Мешеков, Стоянова 2018:** Ю. Мешеков, П. Стоянова. Спасителни археологически проучвания в източния некропол на Сердика. – В: *Археологически открития и разкопки през 2017 г.* София, 2018, 423-426.
- Николов и др. 2018: В. Николов, Д. Такорова, Е. Сиракова, Т. Дяков, В. Стоицова, К. Митов. Археологически проучвания на раннеолитното селище Слатина-София. – В: *Археологически открития и разкопки през 2017 г.* София, 2018, 24-26.
- Петрунов, Кирякова 2018:** Ф. Петрунов, В. Кирякова. Кокалянски Урвич. Археологически проучвания 2017 г. – В: *Археологически открития и разкопки през 2017 г.* София, 2018, 497-500.
- Тодоров и др. 2018:** В. Тодоров, Н. Атанасова, Цв. Йотов. Археологически проучвания в Кремиковски манастир „Св. Георги Победоносец“, Столична община, район „Кремиковци“. – В: *Археологически открития и разкопки през 2017 г.* София, 2018, 559-561.
- Чолаков, Райчева 2018:** И. Д. Чолаков, М. Райчева. Археологическо проучване на обект „Късноантичен стопански комплекс и средновековно селище“ в землището на с. Мирвяне, Столична община. – В: *Археологически открития и разкопки през 2017 г.* София, 2018, 380-384.

Summary

Archaeology of Sofia and Sofia Region, season 2017, is an exhibition that aims to present to the general public the current discoveries from the past archaeological season. It was opened on 3rd of May 2018 and is available for visitors until 3rd of September (the same year). The exhibition presented a total of 9 objects dating from Prehistory to the Late Middle Ages: Early Neolithic Settlement of Slatina-Sofia; Late Antique Production Complex and Early Medieval Settlement near Mirovyane village, Sofia Municipality; Eastern Necropolis of Serdica at the Hyatt Regency Sofia hotel, 2 and 4 Yanko Sakazov Blvd., Sofia; St. Nedelya, Sq., Sofia, with remains of Late Antiquity, Ottoman period and Bulgarian Revival; The Gradishte – St. Nicolas monastery near Batulia village, Svoqe Municipality – a fortress of Late Antiquity; a Muslim necropolis and structures from Late Antiquity on 12 Tsvetan Minkov Str., Sofia; Kremikovtsi monastery St. George, Sofia Municipality – monastery from Bulgarian Revival with an earlier church and remains of necropolis from the 15th–16th c.; necropolis from the 18th-19th c. on 1 Pozitano Sq., Sofia; Kokalyane Urwich – Late Medieval monastery and Late Antique fortress, near Kokalyane village, Sofia Municipality.

A few bronze figures from the 2nd-3rd c. – of god Dionysus (fig. 5), of the divine Cupid, and two legs with figures of Eros and lion's paws (Fig. 4), were an accent in the exhibition due to their high artistic and scientific value. These finds have been found during the excavations of St. Nedelya Sq. Other interesting exhibits from the exhibitions were the golden threads (Fig. 3) (probably they had been woven into a head covering) found in 5 pit graves and one tomb from the 5th-6th c. during the construction of the Hyatt Regency Sofia hotel; several pearl applications from icons from the 18th-19th c. – from the excavations of Kremikovtsi Monastery (Fig. 7. 1) and the necropolis on Pozitano Sq.; as well as wooden vessels, spoons and chess pieces (Fig. 6) from a house from the 15th-16th c. studied again during the excavations of St. Nedelya Sq.

Ключови думи

Годишна изложба, археология, София, Софийско

Annual exhibition, Archaeology, Sofia, Sofia Region

Автор

Полина Стоянова
Регионален исторически музей – София
polinastoyanova@abv.bg

Author

Polina Stoyanova
Regional Historical Museum – Sofia
polinastoyanova@abv.bg